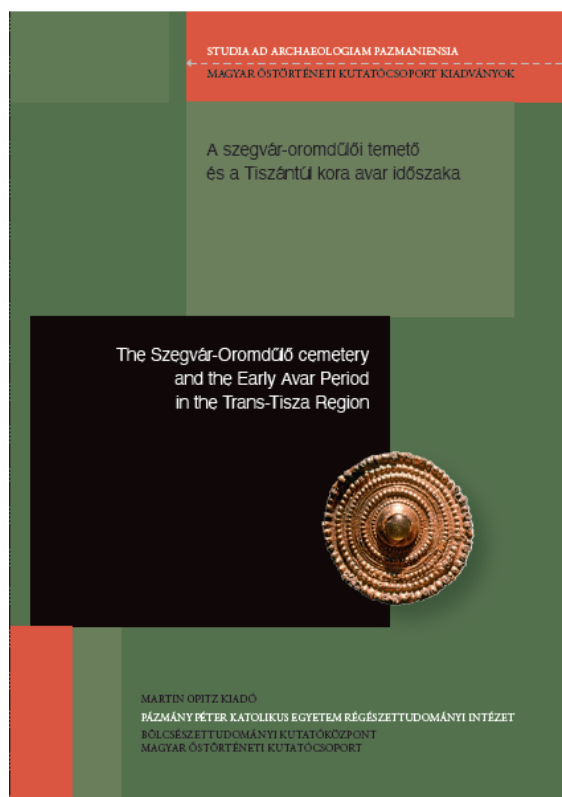

KÖZLEMÉNYEK

*

Könyvismertetés •

Lőrinczy Gábor – Major Balázs – Türk Attila (szerkesztők): A szegvár-oromdűlői temető és a Tiszántúli kora avar időszaka. The Szegvár-Oromdűlő Cemetery and the Avar Period in the Trans-Tisza Region. Studia ad Archaeologiam Pazmaniensia 25. / Magyar Őstörténeti Kutatócsoport Kiadványok 5. Budapest – Szeged - Szentés, Martin Opitz, 2022. p. 895.

A könyv tizenkét tanulmányt tartalmaz. Ezek alapja és szervező „tartozéka” a 2020-ban kiadott katalógus-kötet, amely a temetőrészlet 467 sírjának anyagát teszi kutathatóvá. Ennek szerzője a több mint négy évtizede megkezdett és tizenhét éven át folytatódó, 900 napot igénybe vevő leletmentő feltárás vezetője Lőrinczy Gábor, a szegedi Móra Ferenc Múzeum hajdani régésze, remek kötetek egyik korábbi szerkesztője. A katalógus „A szegvár-oromdűlői 6–7. századi temető. The cemetery of Szegvár-Oromdűlő from the 6th–7th centuries” címet viseli, 807 oldalas, térkép- és CD melléklettel kiegészített. Ugyanebben a sorozatban 2020-ban jelent meg.

Hogy merek én egy avar kori témájú munkával foglalkozni? – tehetné fel a kérdést egy a „céhünkben” tevékenykedő kolléga. A „mentségem” és a válaszom egyszerű: 1.) 1979-ben az Egri OTDK humán szekciójának régészeti előadásait mindketten hallgattuk Gáborral, majd én Őt a szegedi, 1981. évi OTDK-n, ahol az avar kori részleges lovastemetkezésekről tartotta értekezését. 2.) a pápai múzeum régész muzeológusaként volt szerencsém két kisebb avar kori temetőrészletet (Bakonytamási, Kemeneshőgyész) feltárni és publikálni. Ennyit hát szubjektív érintettségemről.

A *Köszöntőn* túl, a címnyegyedből az Olvasó számára világossá válik az a tény, hogy a PPKE Régészettudományi Intézete és a ELKH Magyar Őstörténeti Kutatócsoport együttes kiadványát tartja a kezében, amelyet több szentesi intézmény példamutatóan társfinanszírozott. Ugyanakkor figyelemre érdemes momentum, hogy a temető ásátó hajdani intézmény, a Móra Ferenc Múzeum Lőrinczy Gábor előnyugdíjazásával jelentősen hozzájárult e heroikus vállalkozás megjelenéséhez. Nem mellékes, hogy ez a temető a kora avar kor tudományos szempontból egyik legfontosabb, nagy sírszámú, erős keleti hatásokat mutató öröksége a Dél-Alföldön.

Jelen ismertetőmben csak a kötetnek a folyóiratunk tematikájába illeszkedő hat tanulmányára térek ki röviden, illetve egynek a részletére kell feltétlenül utalnom. Ezek a könyv utolsó negyedében olvashatók és angol nyelvű kivonattal fejeződnek be, ahogy minden más feldolgozás is. Sajnálom azonban, hogy a mellékletek aláírásának angol fordítása a gyöngyöket, az állatcsontokat és a tojásokat feldolgozó munkákban teljességgel elmaradt, míg a közelharc fegyvereket tárgyaló esetében csak a képek aláírása hiányzik. A tanulmányokat beszerkesztésük sorrendje szerint haladva mutatom be.

Pásztor Adrienn: A szegvár-oromdűlői temető gyöngylelei című tanulmánya (p. 405–508.) a Tőle megszokott aprólékossággal, ugyanakkor nagyívű távlatokat felmutatva készült. A 487–489. oldalakon az üvegkészerek műszeres analitikai vizsgálatába enged betekintést és azok pontokba foglalt, jól áttekinthető eredményeit közli. Ezek egyik – számomra érdekes megállapítása –, hogy a szegvári temetőben a gyöngyök több típusának (pl. vörös és fehér opak üveggyöngy), eredetileg a szarmaták által készített és a sírjaikból elrabolt, a kereskedelem révén beszerzett darabjait is viselték.

• doi: [10.55023/issn.1786-271X.2023-007](https://doi.org/10.55023/issn.1786-271X.2023-007)

Csiky Gergely – Csizmadia-Csiky László: A metallográfiai elemzések szerepe és lehetőségei a kora avar kori közelharci fegyverek vizsgálatában – Készítéstechnikai adatok két kora avar kori kardról című munkája (p. 647–660.) meglehetősen visszafogott, korrekt. Ez érthető, hiszen a kor hazai fegyverein alig történtek hasonló jellegű vizsgálatok. Ezért nem csak a két sír ilyen kiemelt tárgyainak kutatási eredményeit közlik, de egyúttal egy általános vizsgálati protokollt is javasolnak. Úgy vélem, hasznos lett volna, ha a képaláírásokban szereplő számos fontos információt a főszövegbe emelték volna a Szerzők. Zavaró, hogy két „1.” és „2.” kép található a tanulmány végén, és a mellékletek egy részénél az angol nyelvű aláírások elmaradtak.

A következő munka *Lőrinczy Gábor – Siklósi Zsuzsanna: A szegvár-romdülői sírok radiokarbon vizsgálatának eredményei* címet viseli (p. 669–700). A Tartalomban Zsuzsanna neve rövid formában szerepel. A tanulmány első felét a radiokarbon vizsgálatokkal megcélzott 21 sír régészeti tipológián alapuló kelezése adja. Ezt követi a C14 mérések három (Bécs, Debrecen, Poznan) és különböző időpontokban mért eredményeinek ismertetése. A kutatás összegzését az 1. táblázat tartalmazza, amelyben a kelezések adatait vethetjük össze. A munkát a módszerek együttes alkalmazásának jövőbeni lehetséges lépései és feladatai zárják. A külföldi kutatók ebben az esetben olvashatják a kötet leghosszabb angol nyelvű összefoglalóját.

Fóthi Erzsébet: A szegvár-romdülői temetőben eltemetett avar kori népesség vizsgálata többváltozós statisztikai módszerrel című feldolgozása (p. 701–706.) a férfiak koponyaméreteire épül. Ehhez mintegy 600, a bronzkortól a középkorig terjedő eurázsiai minta adatait veszi göröcső alá. Ez hatalmas minta. Napjainkban, amikor néhány DNS-vizsgálat alapján nem kevés ország kutatói igen bátor és nagy léptékű következtetéseket vonnak le, üdítő olvasmány a Szerző tanulmánya. Megállapításai világosak, egyértelműek és mindenféle célzott narratívától mentesek. Ennek igazolására csak az utolsó mondatot idézem: „Mind a szegvári kora avar kori, mind a honfoglalás kori karosi népesség legközelebbi és legtöbb Kárpát-medencén kívüli antropológiai analógiája ugyan onnan, Dél-Közép-Ázsia történeti népességéből kerül ki.” Ilyen megfontolásból én egy nagyobb angol nyelvű összefoglalót vártam a tanulmány végén.

Marcsik Antónia: Szegvár-Oromdülő avar kori lelőhely humán csontanyaga. Újabb adatok az Alföld avar kori népességéhez című 2010-ben íródott, de aktualizált tanulmánya (p. 707–767.) a korábbi évtizedek részfeldolgozásait követő, jól áttekinthető összegzését adja. 450, közepes vagy a közepesnél rosszabb megtartású csontvázrészlet

képezi a feldolgozás mintáját az alapadatoktól (pl. nem, életkor, nagyrassz) a koponyatorzításon át a patológiás elváltozások elemzéséig. Néhány számomra érdekes jelenség: a gyermekkorban (Inf. I-II.) meghaltak igazolhatóan magas (a halottak 50%-a) és a nők a férfiakénál jóval magasabb száma, valamint a csonttuberculosis és a lepra e korszakban történő megjelenése.

Vörös István: A Szegvár-Oromdülő kora avar kori temető archaeozoológiai vizsgálata című írásában (p. 769–883.) 375 sír 1254 egyedhez tartozó 31289 db állatcsont maradványát dolgozta fel a madár és a halfajok kivételével. Ezt a hatalmas munkát 1999 és 2005 között végezte el. Ez a ma ismert legnagyobb hazai, közlésre került csontleletanyag is hányatott sorsú volt, aminek következménye a részleges megsemmisülés és a vizsgálat elvégezhetetlensége lett. Ennek ellenére 7 háziállat és 5 vademlős fajt határozott meg. A temető sírjaiba nagymennyiségű állatállomány került (584 juh, 377 szarvasmarha és 125 ló egyed). A Szerző halotti szokásokkal kapcsolatos megállapításai számosak, figyelemre méltóak, de túlfeszítik ezen ismertetés lehetséges kereteit.

Tugya Beáta – Stewart, John: A szegvár-romdülői kora avar temető tojásmaradványainak elemzése című tanulmányukban (p. 885–893.) 7 sír 9 tojástöredékét dolgozták fel. [Az előző tanulmány szerzője csak egy tojásleletet említ (p. 808.)] Két sírban volt két tojás. A héjmaradványok többsége csak ritkán nagyobb 1 cm²-nél. A fajmeghatározás mellett az is cél volt, hogy hajdan melyik tojást költötték ki. A Szerzőknek hála megtudhattuk, hogy 6 tojás kiköltött állapotban került a temetkezésbe. 7 tyúk és 2 lúdtojás volt a sírokban. E tanulmány kapcsán a Kárpát-medence népvándorlás korának feldolgozott tojásmaradványairól is kapunk egy általános képet. Sajnálatos azonban, hogy sem a temető, sem a korszak konkrétumairól semmit nem tud meg a külföldi olvasó, hiszen az angol nyelvű összefoglaló ezeket – a töredékek méretének és a kiköltés tényének kivételével – nem tartalmazza. Számukra a magyar nyelvű és aláírású két táblázat sem értelmezhető. Ugyanakkor dicsérendő Lőrinczy Gábornak e „tárgytípust” is megcélzó feldolgoztatási igénye, a korábbi szegedi hagyomány folytatása, amely Móra Ferenc és Jakab Béla nevével fémjelezhető.

A tanulmányok olvasása közben elgondolkodtam azon, hogy a temető használatának idejét milyen módon írták le az egyes Szerzők. Az ásató Lőrinczy Gábor a tipokronológia alapján a 6. század utolsó harmadától a 7. század 3. negyedéig temetkező generációkról ír (p. 273–280., 26. táblázat). A Siklósi Zsuzsannával készített fejezetben az 535–568 (1 σ) vagy 516–587 (2 σ) időintervallum közötti kezdetet és 647–676/615–689 évek közötti végződést határoztak meg (p. 687., 1. táblázat). Pásztor Adrienn „közel egy évszázadon” (p. 490.)

át létezőt említ, míg Vörös Istvánt idézve: „Két-két és fél generációval számolva... Hatvan évnek feltételezve a temető használatát” (p. 809.).

A kötet kemény és színes kötéstáblájú, nagyalakú, amelyen feltérési rajz és tárgyfotók láthatók. A belívben számos esztétikus és jól elhelyezett rajz- és képmelléklet, valamint táblázat és diagram található. A szegvári temető publikációját jelentő két kötet méltó folytatása és mellőzhetetlen kiegészítése az Avar Corpus, az Avar Corpus Füzetek, az Avarforschung és a Monumenta Avarorum Archaeologica sorozatoknak. Mindezek után jó szívvel ajánlom e Martin Opitz kiadványt minden archeometriával és avar kori régészettel foglalkozónak, továbbá az érdeklődő Olvasónak.

Ilon Gábor
régész

Beszámoló a 8. Balkáni Archeometriai Szimpóziumról •

A kétévente megrendezett Nemzetközi Archeometriai Szimpózium (International Symposium on Archaeometry, ISA) „kistestvére” a Balkáni Archeometriai Szimpózium (Balkan Symposium on Archaeometry, BSA). Az önálló balkáni archeometriai konferencia létjogosultságát a térség gazdag kulturális öröksége adja, amelynek természettudományi kutatása eltérő mértékű az egyes országokban. Az első BSA-t 2008-ban Ohridban, Észak-Macedóniában rendezték, az ezt követő konferenciák helyszíne Isztambul (2010), Bukarest (2012), Neszebar (2014), Sinaia (2016), Ljubljana (2018) és Athén (2020, online konferencia, <https://bsa7.uniwa.gr/>) volt. A nyolcadik konferenciát 2022. október 3. és 6. között Szerbia fővárosában, Belgrádban rendezték.

A belgrádi konferenciát a “Vinča” Nukleáris Tudományok Intézete szervezte a Szerb Nemzeti Múzeummal közösen, fő szervezők Roman Balvanović és Milica Marić Stojanović voltak. A helyszín a Belgrádi Egyetem rektorátusának díszterme volt, amely az óvárosban, az egyik legszebb történelmi épületben, Miša Anastasijević egykori palotájában kapott helyet. A konferencia hibrid formában, személyes és online jelenléttel zajlott.

A négynapos rendezvény családias jellegű, jó hangulatú összejövétel volt mintegy ötven fő résztvevővel, döntően a balkáni országokból (Szerbia, Horvátország, Bulgária, Románia, Szlovénia, Görögország) (1. ábra). Emellett Belgiumból, Ciprusról, Franciaországból, Magyarországról, Nagy-Britanniából, Oroszországból, Olaszországból, Örményországból, sőt Indiából is, összesen 15 országból érkeztek résztvevők.

A konferencia szekcióinak témái lefedték a tágabb értelemben vett archeometria számos területét: analitikai módszerek; kormeghatározás, izotópos elemzések, GIS alkalmazás; komputertudomány, képkalkotási technikák; pigmentek, habarcsok, talajok, üvegek, fémek, drágakövek, kőszeközök; kulturális örökség megőrzés és menedzsment. 31 előadás hangzott el, amiből öt meghívott előadás volt az első napon. Az utóbbiak témája a műtárgyak vizsgálatának legújabb módszerei (P. Vandenaabeele: makro-Raman térképezés, A. G. Karydas: görög antik műtárgyak makro-XRF elemterképezése), az adriai üvegkereskedelem a 3-10. századi albániai, itáliai, szerbiai és szlovéniai natúr szóda üvegek archeometriai adatbázisa alapján (E. Gliozzo), a Vinča kultúra metallurgiájának szintézise és a metallurgia eurázsiai fejlődésének új modellje (M. Radivojević) és a novgorodi orosz bizánci freskók legújabb vizsgálati eredményei (A. Giunlia-Mair).

A poszterszekcióban 10 posztert, továbbá két, archeometriai témájú, jelenleg futó nemzeti projektet mutattak be (ARCHAEOWILD – The Holocene History of Human-Wildlife Conflict and Coexistence: Archaeozoological, Archaeobotanical, Isotopic, Ancient DNA, Iconographic and Written Evidence from the Central Balkans; THE FLOW – Interactions-Transmission-Transformation: Long distance connections in Copper and Bronze Age of the Central Balkans).

Magyarországot egy szóbeli előadással képviseltük a konferencián, amelyet Mozsai Viktória (CSFK Földtani és Geokémiai Intézet) tartott népes szerzőgárda nevében „*Metalworking technologies in the 5th-century AD Carpathian Basin – changes in metal composition, manufacture, technology and decorating techniques*” címmel.

A konferencia második napját egésznapos kirándulás töltötte ki, amelyet részben az *Institute for Archaeo-Metallurgical Studies* (UCL, London) szponzorált. Háromórás buszút után érkezünk meg a Vaskapu-szorozhoz, ahol Lepenski Vir régészeti lelőhely múzeumát tekintettük meg (<http://www.lepenski-vir.rs/>). Lepenski Vir jelentős őskori lelőhely korai mezolitikus (9500–7500 BC), késő mezolitikus (6300–5900 BC) és korai neolitikus (5900–5500 BC) településnyomokkal. A lelőhelyet a vaskapui vízi erőmű építkezéséhez kapcsolódó, 1965 és 1970 között zajló leletmentő

• doi: [10.55023/issn.1786-271X.2023-008](https://doi.org/10.55023/issn.1786-271X.2023-008)